

Класифікація та відтворення антропосемічних субстантивних композитів-бахуврихі англійської мови

Людина, що є центром Всесвіту та мірою усіх речей, являє собою вічну проблему в усіх розвинених та оригінальних культурах [3, с. 170]. Лінгвістичні пошуки торкалися людської істоти безпосередньо, оскільки досліджували суто людське надбання – мову. З виходом на перший план когнітивно-дискурсивної парадигми, однією з характерних рис якої є посилення антропоцентризму мовознавчих розвідок, людський фактор набуває особливого значення для лінгвістичної науки [3, с. 175]. У зв'язку з цим до фокусу її уваги потрапляють мовні одиниці, метою яких є номінація різних сфер людського життя і, перш за усе, назви самої людини – така лексика підлягає ретельному багатоаспектному аналізу [4, с. 142].

Однією з найдетальніше розроблених ділянок англійського лексикуону є підсистема назв осіб, у яких відбулося різнобічне осмислення людини у її стосунках з фізичним та соціальним оточенням [1, с. 206]. Назви осіб за доміантною рисою утворили в лексико-семантичній системі сучасної англійської мови індивідуальне угруповання – розряд субстантивних композитів-бахуврихи. Останні мають свої особливості, які досліджувались у чисельних лінгвістичних роботах.

Бахуврихі – це складне слово зі значенням приналежності, яке називає людину або предмет відповідно до ознак, які її характеризують. Найпоширенішими є бахуврихи, що характеризують людину – антропосемічні бахуврихи.

І.В. Арнольд, яка, фактично розширюючи визначення, зазначає, що термін бахуврихі використовується на позначення посесивних ексцентричних утворень, у яких людина, тварина або річ метонімічно називаються за певною вражаючою рисою, яку вони мають, переважно у зовнішності. Ця риса, у свою чергу, виражається сумою значень складових частин композита. Найпоширеніша морфологічна будова складних іменників бахуврихі – прикметникова основа + іменникова основа [2, с. 73].

Як узуальне явище антропосемічні субстантивні композити-бахуврихі (АСКБ) практично не зустрічалися в англійській мові до XVI століття. Масово подібні лексеми почали з'являтися в американському ареалі з XVIII століття [6, с. 110]. Проте, вже в давньоанглійській мові, а особливо, в середньоанглійській, повсюдно зустрічалися власні імена типу бахуврихі – прізвиська та прізвиська, котрі інтерпретувалися за формулою “one who has...” [9, с. 387]: Fairlok (OE *fæger* “світлий”, OE *lacc* “локон волосся”) “світловолоса людина” (Geoffery Fairlok of Halsworth) [9, с. 22]; Brightwyт (OE *berth* “яскравий”, OE *witt* “розум”) “розумна людина” [9, с. 15] тощо.

АСКБ утворюють у сучасній англійській мові розгалужену систему номінацій особи за фізичними, фізіологічними, психологічними та соціокультурними ознаками. Специфікація області референції значення конкретного композита закріплюється семантикою його другого компонента, що отримав здатність метонімічно та символічно позначати сферу буття людини, до якої належить її доміантна риса [3, с. 15]. Крім знань, які стосуються суто людського існування, створення АСКБ залучає широкий спектр даних про об'єктивні зовнішні та внутрішні властивості фрагментів оточення та зв'язки між ними. Семантичні особливості компонентів визначають тип внутрішніх валентних зв'язків, що встановлюється між ними в структурі композитів. Зазначені зв'язки оформлюють часткові семантичні моделі у межах встановлених структурно-семантичних моделей, за якими АСКБ формуються у сучасній англійській мові.

Концептуальна ділянка, представлена в англійській мові АСКБ, профілюється на тлі концепту ЛЮДИНА, який структурує інформацію про людську істоту, вписану у різноспрямовані стосунки з природним та соціальним середовищем. За класифікацією А.А.Уфимцевою, характеристики особи можуть бути представленими таким чином:

а) біолого-фізіологічні й антропологічні, тобто природні властивості (стать, вік, національність, фізичні характеристики – зріст, вага, зовнішність);

б) соціально-трудова та родинні стосунки (відношення людини до людини, праці, власності, соціальним, політичним, релігійним та іншим інститутам і організаціям, до місця мешкання);

в) сфера психічної діяльності та емотивних оцінок людини (здатність мислити, проявляти волю, уяву, емоції, установки, мораль тощо) представлена найменуваннями як природних, так і вироблених психічних властивостей та характеристик [6, с. 115].

На рівні мови виділені види об'єктивуються одиницями відповідних лексико-семантичних груп:

І. Лексико-семантична група «людина як біологічна істота»:

В цій групі, основна частина АСКБ характеризує зовнішність людини, оскільки це є одним з містких та складних джерел інформації, на основі якої люди базують судження одне про одного. У мові вона відображається у семантиці широкого спектру одиниць, що інтерпретують інформацію, яка поступає по зоровому каналу [9, с. 165].

Сюди належить така підгрупа як загальна естетична оцінка зовнішності: *poison-pan* «потворна дівчина» [7, с. 399]; *doll-face* «приваблива, симпатична та чарівна людина» (вираження приязні, особливо з боку жінок по відношенню до чоловіків) [364, с. 142], *draggle-tail* «нечупара, замазура» [8, с. 614] тощо.

АСКБ загальної естетичної оцінки не є частотними. Набагато частіше до поля уваги потрапляють окремі ділянки людської зовнішності, як от: **фігура**: *odd-bod* «людина з дивним тілом» [8, с. 260], *humpback*

«горбань» [8, с. 796]; **статура:** *rattlebones* «дуже худа людина» [7, с. 306], *blubber gut(s)* «товста людина» [9, с. 39]; **зріст:** *shortarse* «мала людина» [8, с. 452], *duck butt* «низька людина, особливо з великими сідницями» [7, с. 110]; **колір шкіри:** *pink-toes* «світлошкіра негритянська дівчина» [9, с. 392]; **розміри та форма голови:** *bullet-head* «людина з маленькою круглою головою» [9, с. 289]; **відсутність волосся на голові:** *skid-top* «лисий чоловік» [7, с. 481]; **колір волосся:** *tow-head* «світловолоса людина» [9, с. 539], *bricktop* «людина з рудим волоссям» [9, с. 63]; та ін.

II. Лексико-семантична група «людина як психічна істота».

Сюди належать такі підгрупи як «**особливості пам'яті та уваги**», наприклад, *birdbrain* «людина, яка постійно щось забуває»; «той, хто не може довго тримати увагу на чому-небудь» [7, с. 1048]; *scatter-brain* «той, хто плутається у думках і забуває або губить речі» [8, с. 526] *shithead* «людина, яка невмозмі ясно мислити» [8, с. 468]; «**емоційний стан, почуття**»: *sore-head* «сердита людина; нещасний, що програв; роздратований політик» ; *lost soul* «той, хто здається нещасним та нездатним упоратись з буденними життєвими справами» [8, с. 850]; у стані **самотності:** *lonely hearts* «люди, що шукають романтичних відносин» [8, с. 842]; «**риса характеру**», такі, як: **упертість:** *hardhead* «уперта особа» [9, с. 171]; **лінь:** *deadleg* «ледар» [7, с. 124], **занудливість:** *dead-head* «нудна людина» [8, с. 324]; **агресивність, недружелюбність:** *bad ass* «агресивна, антисоціальна людина» [8, с. 20]; **набридливість:** *busybody* «той, хто занадто цікавиться справами інших людей та намагається втрутитись у них так, що це дратує» [7, с. 202]; **нечуйність, егоїзм:** *swell(ed)head* «егоїстична особа» [8, с. 532]; **схильність перестраховуватись:** *pussyfoot* «обережна людина» [8, с. 809]; **песимізм, хронічне невдоволення життям:** *sour-belly* «той, хто постійно чимось незадоволений, буркотун; песиміст» [7, с. 505] та ін.

III. Лексико-семантична група «людина як соціальна істота».

Будучи частиною соціуму, людина виявляється втягнутою у різного плану відносини з іншими його членами. У зв'язку з цим у підсистемі АСКБ відбилися різноманітні соціальні параметри людської особистості: **назви військових:** *paddle-foot* «піхотинець» [7, с. 372]; **тих, чий обов'язком є забезпечення порядку:** *cinder dick* «детектив на залізниці» [8, с. 106]; **спортсменів:** *strawweight* «боксер, який важить менше 47,63 кг і належить до найлегшої вагової категорії боксерів» [7, с. 641]; **некваліфікованих робітників:** *gray-collar* «ремонтник» [9, с. 383] та ін.

Отже, можна дійти висновку, що номінативний простір АСКБ постає як складна структура репрезентації знань про існування людини у її біологічному, психічному та соціальному вимірах, модель якого представляється у вигляді композиції груп різного ступеня генералізації. Складні слова типу бахуврихи передають значення більш стисло, а тому слугують більш експресивним засобом вираження, що потрібно обов'язково враховувати при перекладі.

Найбільша варіативність у використанні перекладацьких трансформацій застосовується при перекладі англійських АСКБ, а саме використовуються такі засоби перекладу як **транскодування:** *skinhead* «скінхед, учасник вуличної банди хуліганів у 60-70 рр. 20 ст., член профашистського, расистського угруповання молоді» [7, с. 563]; *metalhead* «металхед, людина що захоплюється важкою музикою» [8, с. 432]; **калькування:** *gray-collar* «сірий комірець, ремонтник» [7, с. 325], *green berets* «зелені берети, спецназ, десантно-диверсійні війська» [8, с. 332], *pink collars* «рожеві комірці, службовці високої кваліфікації, представниці так званих «жіночих професій» (секретарки, друкарки, діловоди, офіціантки тощо)» [8, с. 546], *whitefoot* іст. «білонові» (терористичний союз в Ірландії) [8, с. 481]; **генералізація, конкретизація, модуляція:** *birdbrain* «розм. бовдур» [7, с. 177], *farmhand* «сільськогосподарський робітник» [7, с. 193], *big name* «розм. знаменитість, відома особа» [8, с. 147], **описовий переклад:** *roundhead* «той, хто підтримував парламент під час громадянської війни в Англії у 17 ст.» [9, с. 441], *hot-brain* «амер. сл. людина з поганим або запальним характером, той, хто швидко збуджується та розлючується і діє, не дбаючи про наслідки» [9, с. 341], *easy meat* «амер. сл. людина, яку легко спокусити або взяти над нею верх» [9, с. 236]. Оказіональні складні одиниці відтворюються переважно описово. Дуже часто при перекладі українською мовою частина значення слова оригінала упускається, через суттєві структурні відмінності української та англійської мов, і доводиться вдаватися до декомпресії.

Отже, значення АСКБ включає різноманітні знання, результатом чого є конструювання необхідного у кожному конкретному випадку когнітивного контексту інтерпретації одиниці. Здебільшого когнітивні контексти АСКБ містять буденні уявлення про об'єкти навколишнього світу. Проте, ряд композитів для інтерпретації потребує додаткових енциклопедичних знань.

Література

1. Андрусак І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Ужгород, 2002. – 268 с.
2. Арнольд І.В. Лексикологія сучасного англійського мови (The English Word). – М.: Высшая школа, 1973. – 304 с.
3. Васильєва О.Г. Фреймове представлення субстантивних композитів-бахуврихи // Мат-ли Міжнародної науково-метод. конференції «Треті каразінські читання: методика і лінгвістика на шляху до інтеграції». – Харків: Харківський нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна, 2003. – С. 38-40.
4. Каракотов М.Д. Экзоцентрические композиты английского языка: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Ленинградск. ордена Трудового Красного Знамени пед. ин-т им. А.Герцена. – М., 1989. – 16 с.
5. Силян В.Л. Типологія бахуврихи-композитів в німецькому і французькому мові // Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації. – Харків: Константа, 1996. – С. 170-173.
6. Уфимцева А.А. Лексическое значение (Принцип семиологического описания лексики). – М.: Наука, 1896. – 230 с.
7. Англо-український словник: У 2 т. / Склад: М.І.Балла. – К.: Освіта, 1996. – Т. 1. – 752 с.
8. Англо-український словник: У 2 т. / Склад: М.І.Балла. – К.: Освіта, 1996. – Т. 2. – 712 с.
9. Longman Dictionary of Contemporary English / Ed. by D.Summers. – Fourth edition. – Harlow, Essex: Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.